

[RELACJA + ZDJĘCIA] Jarosław Kupczak OP: Od „cywilizacji chrześcijańskiej” do „kultury prawdziwie ludzkiej”. Kościół i kultura po Soborze Watykańskim II

Między Soborem Watykańskim I a Soborem Watykańskim II upłynęło 90 lat. Dzieli je jednak nie tylko upływ czasu, ale i następujące po sobie, ogólnoludzkie tragedie: dwie wojny światowe, powstanie dwóch totalitaryzmów: nazizmu i komunizmu, okrucieństwo Holokaustu i Gułagów. Wydarzenia te wyznaczają koniec „wieku rozumu” i wielkich narracji. Ludzie wstrząśnięci okrucieństwem wojny spoglądali jednak w przyszłość wraz z ustanowieniem Organizacji Narodów Zjednoczonych, Powszechną Deklaracją Praw Człowieka, ogromnym postępem gospodarczym i technologicznym, a także dekolonizacją Afryki i Azji. W tym czasie zebrał się właśnie Sobór Watykański II.

W piątek, 20 października odbył się pierwszy w roku akademickim 2023/24 wykład z cyklu wykładów Janopawłowych organizowanych przez Instytut Kultury św. Jana Pawła II na uniwersytecie Angelicum. Prelekcję zatytułowaną „Od «cywilizacji chrześcijańskiej» do «kultury prawdziwie ludzkiej». Kościół i kultura po Soborze Watykańskim II” wygłosił o. Jarosław Kupczak OP. Głównym tematem prelekcji była zmiana języka i stosunku Kościoła wobec kultury.

O. Kupczak rozpoczął wystąpienie od przypomnienia uczestnikom wykładu okresu poreformacyjnych wojen religijnych i kształtowania się nowej kultury *Le siècle des Lumières* (Oświecenia), które utorowały drogę nowoczesności. Jedną z cech charakterystycznych tej nowej kultury było odsunięcie religii — a przede wszystkim chrześcijaństwa — od sfery publicznej. To właśnie chrześcijaństwo zostało wówczas obarczone odpowiedzialnością za ofiary wojen poreformacyjnych, a zatem uznano je za niezdolne do ustanowienia porządku w Europie i na świecie. Od tej pory, nauka oparta na eksperymencie i matematyce, a nie „ideologia”, miała wykształcić zasady pokojowego współistnienia Europejczyków. Nowe stulecie przyniosło jednak kolejne fale rozlewu krwi — rewolucję francuską, wojny napoleońskie i kolejne przewroty. Nastał wiek nacjonalistycznej i romantycznej reakcji na Oświecenie, wiek Giuseppe Garibaldi i Otto von Bismarcka, Friedricha Nietzschego i George'a Hegla, Karola Marksa i Fryderyka Engelsa.

Na te wyzwania nowoczesności Kościół katolicki próbował odpowiedzieć dopiero pod koniec XIX wieku. Wówczas, w grudniu 1869 roku zebrał się I Sobór Watykański, który wraz z wkroczeniem włoskich wojsk *Risorgimento* do Rzymu zakończył się po zaledwie 9 miesiącach. Między Soborem Watykańskim I a Soborem Watykańskim II upłynęło 90 lat. Dzieli je jednak nie tylko upływ czasu, ale i następujące po sobie, ogólnoludzkie tragedie: dwie wojny światowe, powstanie dwóch totalitaryzmów: nazizmu i komunizmu, okrucieństwo Holokaustu i Gułagów. Wydarzenia te wyznaczają koniec „wieku rozumu” i wielkich narracji. Ludzie wstrząśnięci okrucieństwem wojny spoglądali jednak w przyszłość wraz z ustanowieniem Organizacji Narodów Zjednoczonych, Powszechną Deklaracją Praw Człowieka, ogromnym postępem gospodarczym i technologicznym, a także dekolonizacją Afryki i Azji. W tym czasie zebrał się właśnie Sobór

Watykański II, który chciał odpowiedzieć kończącej się nowoczesności ustępującej właśnie miejsca kulturze postmodernistycznej (Jean-Paul Sartre, Martin Heidegger, Eugene Ionesco, Samuel Beckett, Albert Einstein, Werner Heisenberg).

Joseph Ratzinger w swoim artykule z 1975 roku, napisanym z okazji dziesiątej rocznicy zakończenia Soboru Watykańskiego II, pisze — powołując się na Adolfa von Harnacka — że Sobór Watykański II może być interpretowany jako antysylabus, jako próba pogodzenia Kościoła katolickiego z nowoczesnością. To soborowe pojednanie miało się dokonać w trzech obszarach, które stały się strefami konfliktu w ostatnich stuleciach: relacji wiary i nauki, relacji między Kościołem a nowoczesnym państwem oraz relacji między wiarą chrześcijańską a innymi religiami świata

We wszystkich tych trzech dziedzinach osiągnięcia Soboru Watykańskiego II były ogromne. W podjętej wówczas refleksji nad relacją między Kościołem a kulturą znajduje się jedno z największych osiągnięć teologicznych Soboru. W epoce nowożytnej, a zwłaszcza w XIX wieku, problem relacji między Kościołem, wiarą i kulturą został wyraźnie postawiony w związku z postępującym procesem sekularyzacji, który w ojczyźnie chrześcijaństwa — Europie, stworzył kulturę niezależną od Kościoła, a nawet mu wrogą. Sobór Watykański II jest znakiem, że Kościół rozumie, iż będzie on coraz bardziej zwracał się do ludzi, którzy odnajdują swoją tożsamość poza kontekstem chrześcijańskim, w kulturze pozbawionej jakiegokolwiek wyraźnego odniesienia do chrześcijaństwa, a nawet do jakiegokolwiek transcendencji. Aby zilustrować osiągnięcia Soboru w dziedzinie relacji

wiary i kultury, o. Kupczak odwołał się do pontyfikatu dwóch papieży soborowych: Jana XXIII i Pawła VI. Omówił również dokumenty soborowe, dzieła Jana Pawła II i Benedykta XVI.

Jak podkreślił o. Jarosław Kupczak, pontyfikat Jana XXIII, który zwołał Sobór Watykański II, stał się przełomowym. Jan XXIII wprowadził do teologii katolickiej termin „znaków czasu” (*signa temporum*), które było kluczowym pojęciem dla Soboru Watykańskiego II. Na przestrzeni dziejów możemy bowiem usłyszeć głos Boga przemawiającego do swojego Kościoła (*vox temporis, vox Dei*). Historia ludzkości i przemiany kulturowe nie są zatem ani obce, ani obojętne zbawczemu zamysłowi Boga (ekonomii zbawienia), dlatego Kościół nie może ich ignorować ani lekceważyć.

To właśnie w antropologii Soboru Watykańskiego II znajdujemy najważniejsze osiągnięcie soborowe, jeśli chodzi o stosunek Kościoła do kultury

Po śmierci Jana XXIII, kierowanie obradami soborowymi stało się zadaniem Pawła VI. Jego pierwsza encyklika *Ecclesiam suam* z 1964 roku była właśnie

wyrazem jego udziału w obradach Soboru. Znajdujemy w niej m.in. wezwanie do dialogu ze światem i jego kulturą: „Kościół powinien wejść w dialog ze społeczeństwem, w którym żyje. (...) Zanim poprowadzimy świat do wiary, musimy zbliżyć się do świata i nawiązać z nim rozmowę”. Wzywając do dialogu z kulturą, Paweł VI daje wyraz świadomości Kościoła o pewnej autonomii i niezależności współczesnej kultury, a raczej: różnych kultur.

Papieże XIX i pierwszej połowy XX wieku posługiwali się terminem „cywilizacja chrześcijańska”, czyli cywilizacja zbudowana na zasadach chrześcijańskich. Mimo podkreślania faktu, że Kościół zamierza budować tę cywilizację nie poprzez przymus, ale nawrócenie ludzkiego serca, koncepcja ta zwraca uwagę przede wszystkim na fakt, że system prawny, polityczny i społeczny powinien opierać się na zasadach katolickich. To właśnie ten termin, zamiast terminu „cywilizacja chrześcijańska”, stał się kluczowym pojęciem w refleksji Pawła VI o świecie. Korzystali z niego także przyszli papieże.

*To właśnie ten termin,
zamiast terminu „cywilizacja
chrześcijańska”, stał się
kluczowym pojęciem w
refleksji Pawła VI o świecie*

Paweł VI był świadomy, że Sobór Watykański II powinien włączyć się we współczesny spór o człowieka, w którym świecki humanizm stał się

argumentem przeciwko chrześcijaństwu. Na dzień przed zakończeniem *Vaticanum secundum* powiedział: „Wy, współcześni humaniści, którzy odrzucacie transcendencję rzeczy najwyższych, umiecie rozpoznać nasz nowy humanizm. My również, bardziej niż kiedykolwiek, mamy szacunek dla człowieka. Świecki humanizm pojawił się w swojej straszliwej formie i w pewnym sensie sprzeciwia się Soborowi. Religia Boga, który stworzył człowieka, spotkała się z religią — jeśli w ogóle coś takiego istnieje — człowieka, który stał się Bogiem. I co się stało? Zderzenie, walka, klątwa? To mogło się wydarzyć, ale tak się nie stało. Stara historia Samarytanina okazała się wzorem dla duchowości Soboru”. Papież Franciszek często odwołuje się do tego modelu Samarytanina w swojej wizji Kościoła.

Jak wskazał o. Kupczak, jedną z inspiracji do rozważań na temat relacji między Kościołem a kulturą jest Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, która odważnie powtarza niektóre z podstawowych prawd soteriologii chrześcijańskiej. Chrystus jest jedynym pośrednikiem między Bogiem a człowiekiem. Dlatego „wszyscy ludzie są powołani do zjednoczenia z Chrystusem” i „wszyscy ludzie [...] należą do «katolickiej jedności ludu Bożego» lub są z nią związani (*relevantent vel ordinantur*). W słynnym oświadczeniu Konstytucja mówi o kręgach przynależności do Ludu Bożego i streszcza tę kwestię następująco: „Wiele elementów uświęcenia i prawdy znajduje się poza jego [Kościoła] widzialną strukturą. Elementy te, jako dary należące do Kościoła Chrystusowego, są siłami dążącymi do jedności katolickiej”.

*Ostatecznie, największym osiągnięciem Soboru Watykańskiego II w odniesieniu do relacji między wiarą a kulturą jest antropologiczne ujęcie kultury, które można odnaleźć w Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*. W centrum tego podejścia znajduje się człowiek jako ten, który „tworzy kulturę, kto potrzebuje kultury, kto tworzy siebie dzięki kulturze”. To podejście antropologiczne jest osadzone w chrystologii soborowej i staje się antropologią chrystocentryczną.*

Zachęcamy do odsłuchania całości wykładu o. Jarosława Kupczaka OP na kanale Youtube:

JP2 Lectures // Fr. Jarosław Kupczak OP: „The Church and ...

Weronika Maciejewska

Zdjęcia autorstwa Fabio Pignata

Jarosław Kupczak OP (ur. 1964 r.) – dominikanin, profesor nauk teologicznych, jeden z czołowych światowych ekspertów w dziedzinie antropologii chrześcijańskiej Jana Pawła II. Wykładowca Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, kierownik Katedry Antropologii

Teologicznej na Wydziale Teologicznym oraz dyrektor Ośrodka Badań nad Myślą Jana Pawła II na tymże uniwersytecie. Wykładał na wielu innych uczelniach m.in. w Istituto Giovanni Paolo II w Rzymie, Papieskim Uniwersytecie Laterańskim, Papieskim Uniwersytecie św. Tomasza z Akwinu (*Angelicum*) oraz John Paul II Institute for Studies on Marriage and Family w Melbourne (Australia). Jest m.in. autorem książki *Skazani na wolność. Człowiek w filozofii Karola Wojtyły / Jana Pawła II, Źródła sporu o Amoris laetitia* oraz *Amoris laetitia. Konflikt interpretacji*. Prezes Towarzystwa Teologów Dogmatyków w Polsce.

Comiesięczne otwarte wykłady Janopawłowe wygłaszane przez uczonych z całego świata są organizowane przez Instytut Kultury św. Jana Pawła II na wydziale Filozofii Papieskiego Uniwersytetu św. Tomasza z Akwinu – *Angelicum* w Rzymie, rzymskiej *Alma Mater* Karola Wojtyły. Celem cyklu „JP2 Lectures” jest **refleksja nad najważniejszymi problemami współczesnego Kościoła i świata** biorąca za punkt odniesienia życie i myśl Jana Pawła II.

*

Instytut Kultury św. Jana Pawła II jest interdyscyplinarną instytucją naukowo-dydaktyczną powołaną na Wydziale Filozofii Papieskiego Uniwersytetu św. Tomasza z Akwinu (*Angelicum*) w Rzymie w stulecie urodzin Jana Pawła II. Misją Instytutu jest refleksja nad najważniejszymi problemami współczesnego Kościoła i świata inspirowana życiem i myślą św. Jana Pawła II. Celem Instytutu jest więc

nie tylko badanie dorobku Wielkiego Papieża, ale również myślenie wraz z nim o najważniejszych sprawach kultury duchowej, a więc np. solidarności, miłosierdziu, sztuce chrześcijańskiej, miejscu Kościoła we współczesnym świecie czy kryzysie duchowym Europy.

Instytut jest współprowadzony przez Fundację Świętego Mikołaja (wydawcę Teologii Politycznej) i w całości finansowany przez prywatnych darczyńców z Polski. Zapraszamy serdecznie do ich grona!

KLIKNIJ i dołącz do grona fundatorów Instytutu Kultury Św. Jana Pawła II w Rzymie

Myśląc z Janem Pawłem II. Relacja z inauguracji Instytutu Kultury św. Jana Pawła II w Rzymie

List Papieża Franciszka na inaugurację Instytutu Kultury św. Jana Pawła II w Rzymie

Myśl Jana Pawła II jest zbyt ważna, by zamknąć ją w muzeum.
Przemówienie Dariusza Karłowicza na inauguracji Instytutu Kultury św. Jana Pawła II

Otwieramy „akademicki pomnik” dla św. Jana Pawła II. Rozmowa z rektorem Angelicum o. Michałem Paluchem OP

Dariusz Karłowicz zaprasza do wspólnego budowania Instytutu Kultury
Św. Jana Pawła II